

HOOP ALS DRIJFVEER

Enkele bespiegelingen over hoop en meesterschap

door Toon Geluk

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3
1 HET BEGRIP HOOP	5
1.1 INLEIDING.....	5
1.2 DEUGDEN.....	5
1.3 DEFINITIE	5
1.4 VERLICHTING	6
2 HOOP ALS DRIJFVEER	7
2.1 VOLGENS HET BOEKJE	7
2.2 DRIJFVEER HOOP ALS KEUZE	9
3 VERSCHILLENDE INVALSHOEKEN VAN HOOP.....	10
3.1 HOOP VOLGENS BARBARA FREDRICKSON	10
3.2 HOOP VOLGENS PATRICK NULLENS.....	10
3.3 HOOP VOLGENS ERIK ERIKSON.....	11
3.4 HOOP VOLGENS GERT-JAN SEGERS.....	11
3.5 HOOP VOLGENS CLAUDIA DE BREIJ	12
3.6 HOOP VOLGENS MICHELLE OBAMA	13
4 DICHTERLIJKE BEELDEN VAN HOOP	15
4.1 HOOP VOLGENS VACLAV HAVEL.....	15
4.2 HOOP VOLGENS TOON HERMANS	16

VOORWOORD

Het warme en krachtige pleidooi van Jan Terlouw¹ voor meer vertrouwen in elkaar heeft heel wat mensen ontroerd. Het touwtje uit de brievenbus is de metafoor geworden in gesprekken over de staat van onze samenleving. Het is symbool gaan staan voor meer betrokkenheid op elkaar en het nemen van verantwoordelijkheid voor elkaar.

Terlouw doet een appel op ons om weer meer vanuit principes te handelen. We moeten terug naar onze kernwaarden als tegenwicht tegen het individualisme. Hij verwijst naar de politiek die als steeds minder betrouwbaar wordt ervaren en noemt als voorbeeld de zes Tweede Kamerleden die uit hun partij zijn gestapt en als eenpitter verder zijn gegaan.

De overheid probeert invloed uit te oefenen op de burgerschapsvorming van onze kinderen. Centraal daarbij staat het actief meedoen aan de samenleving, een deel van die samenleving te willen zijn en er een positieve bijdrage aan te leveren. Drie domeinen worden daarin onderscheiden:

- Democratie: een manier om verschillende opvattingen en belangen bij elkaar te brengen en op vreedzame wijze tot oplossingen te laten komen.
- Participatie: het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving door er een bijdrage aan te leveren.
- Identiteit: het eigen waardesysteem van waaruit iemand handelt in de publieke ruimte, zoals de school: wat is belangrijk genoeg om energie in te steken, welke idealen heeft iemand?

Burgerschapsvorming is geen apart vak. Vooral houding en vaardigheden van de man en vrouw voor de klas zijn daarin behoorlijk belangrijk: een leerkracht is mijns inziens nog steeds een rolmodel, een voorbeeld.

Nu zijn veel normen en waarden impliciet: ze zijn meegekomen met de traditie, maar de afstand tot de oorspronkelijke bronnen wordt steeds groter.

De laatste jaren is er hernieuwde belangstelling voor normen en waarden in het jasje van de deugden. Op de site van Stichting Deugdenproject™ Nederland staat het als volgt geformuleerd: *Het Deugdenproject is een internationaal initiatief om deugden, goede eigenschappen, zoals eerlijkheid, geduld en respect, in het dagelijks leven toe te passen. Kennelijk zijn deugden weer modern, of misschien wel hipper dan ooit, want je komt ze overal tegen; in kranten en tijdschriften, in tv programma's en in uitspraken van mensen.*

*Het Deugdenproject inspireert jong en oud(er): individuen, gezinnen, scholen en organisaties. Het heeft wereldwijd mensen bewogen verantwoordelijkheid te nemen voor verandering. Om een positieve levenshouding te ontwikkelen. Om met talenten bij te dragen aan de samenleving. Om negatief gedrag zoals pesten, grof taalgebruik, discriminatie, verslavingen en geweld te vervangen door deugden. Overal waar het Deugdenproject wordt toegepast heeft het een sneeuwbaaleffect!*²

¹ <http://www.ad.nl/tv-en-radio/jan-terlouw-ontroert-met-pleidooi-voor-touwtje-uit-brievenbus~a29f0b11/>

² <http://deugdenproject.nl/>

HOOP ALS DRIJFVEER

In dit verhaal pas ik de terminologie aan van 'waarden en normen' naar 'deugden' en ik spits het toe op 'hoop'. Het is niet zozeer mijn eigen verhaal als wel een compilatie van overtuigingen van diverse auteurs die mij aanspraken.

Toon Geluk, Personeelsdag 15 maart 2017

1 HET BEGRIP HOOP

1.1 Inleiding

Weleens gehoord van de doos van Pandora? Weet je ook wat er in die doos zat? Hoop!

In de Griekse mythologie gaat het verhaal over de nieuwsgierige vrouw Pandora. Zeus gaf als huwelijksgeschenk aan haar en Epimetheus een kruik waarin alle ongelukken die de mensheid zouden kunnen teisteren zaten opgesloten. Zolang het vat gesloten bleef, konden ze niemand treffen.

Maar Pandora kon haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en ze opende het vat. Toen ontsnapten alle rampen, ziekten en zorgen. De ellende verspreidde zich over de aarde en aan het kommerloze bestaan van de mensen was een einde gekomen. Pandora klapte snel het deksel dicht, maar alleen de hoop zat nog in het vat. Vandaar dat onder de hevigste rampen die de mensen op aarde teisteren, de hoop alleen nog resteert.

1.2 Deugden

De Grieks-Romeinse Elpis was de godin van de hoop. Ze werd vaak afgebeeld als een jonge godin die optimistisch een verse bloem vasthoudt. Op andere versies is het een anker dat ze vast houdt.

Hoop is een van de drie zogeheten goddelijke deugden. De andere twee zijn geloof en liefde. Daarnaast bestaan er de vier kardinale deugden: matigheid, voorzichtigheid, kracht en rechtvaardigheid.

Op basis van deze zeven deugden zijn er tientallen andere geformuleerd. In dit stuk gaat het voornamelijk over de deugd Hoop.

1.3 Definitie

Nu is hoop een van de meest onduidelijke en ongrijpbare begrippen. In het dagelijks taalgebruik gebruiken we het woord hoop met regelmaat: *Hoop doet leven; Zweven tussen hoop en vrees; Hoop in bange dagen;* en heel vaak zeggen we: *ik hoop het ...*

We zeggen in het allemaal weleens: *Ik geloof niet dat het droog blijft, maar ik hoop van wel!* Met 'hopen' bedoelen we dan dat we niet verwachten dat het droog blijft, maar wel verlangen dat het zal gebeuren, zo van: je weet maar nooit.

De Dikke Van Dale (nog altijd mijn trouwe bondgenoot op taalgebied): *Hoop is een wensende verwachting dat iets goeds, dat nog onzeker is en in de toekomst ligt, werkelijkheid zal worden.*

Wikipedia zegt er het volgende van: Hoop is de onzekere verwachting dat een bepaalde gewenste gebeurtenis zal plaatsvinden. Er zijn twee tegengestelden van hoop: *wanhoop* als de kans op de gewenste gebeurtenis verkeken lijkt, of *vrees* als de (onzekere) verwachting een *ongewenste* gebeurtenis betreft. Bij *valse hoop* is de verwachting geheel op fantasie gebaseerd of op een gebeurtenis met een verwaarloosbare kans van optreden.

Hoop kan passief zijn, zoals een wens, maar ook actief. In het laatste geval wordt de kans op de gewenste gebeurtenis vergroot door persoonlijke inspanningen. Vergelijk dit bijvoorbeeld met een gevangene die voortdurend werkt aan zijn ontsnapping. Daartegenover staat dan de gevangene die alleen maar *wenst* vrij te zijn, en de gevangene die denkt nooit meer vrij te zullen komen ³.

Het Bijbelse begrip 'hoop' laat een andere dimensie zien. Hoop is niet een klein kansje tegen beter weten in, maar 100% zekerheid dat iets gaat gebeuren omdat het beloofd is. Hoop is een vorm van geloofszekerheid. Dat is het vaste besef dat je toekomst er prima uitziet, ondanks de misschien hopeloos lijkende situatie van vandaag. Hoop richt zich op wat nog niet gezien kan worden.

Hoop wordt in dit kader ook gesymboliseerd door een anker. Een anker ligt buiten jezelf in vaste grond. Je ziet het anker niet maar het is er wel. Juist in tijden van heftige deining voel je dat je niet wegdrijft, maar vastgehouden wordt door het anker.

1.4 Verlichting

Tijdens de Verlichting (18^e eeuw - de periode waarin de rede benadrukt werd) ontkoppelden de filosofen begrippen als hoop van hun oorsprong en definieerden zij de deugden opnieuw. Immanuel Kant (1724 – 1804) voelde wel aan dat de hoop een onmisbaar ingrediënt was in het leven van een mens. Hij formuleerde vier fundamentele levensvragen: 'Wat mag ik hopen?' is volgens hem een van de vier belangrijke voorwerpen van filosofisch onderzoek, naast 'Wat kan ik weten?', 'Wat mag ik doen?' en 'Wat is de mens?'. Deze vragen staan bekend als 'De vier vragen van Kant' ⁴.

Een uitgesproken vertegenwoordiger van de Verlichting is Hieronymus van Alphen, die bekend is geworden door zijn stichtelijke *Kleine gedichten voor kinderen*. 1778. Hij voerde de *Brave hendrik* op, en *Jantje zag eens pruimen hangen*. Als gevolg van zijn superbrave rijmsels is het begrip 'deugden' in de verdachtenbank gekomen. Niemand wil toch 'deugdzaam' genoemd worden.

³ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoop>

⁴ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:P3x1PQDK9T4J:gerardkoek.nl/wp-content/uploads/2013/03/IV.1.b.Vragen-van-Kant.pdf+&cd=2&hl=nl&ct=clnk&gl=nl&client=firefox-b-ab>

2 HOOP ALS DRIJFVEER

2.1 Volgens het boekje

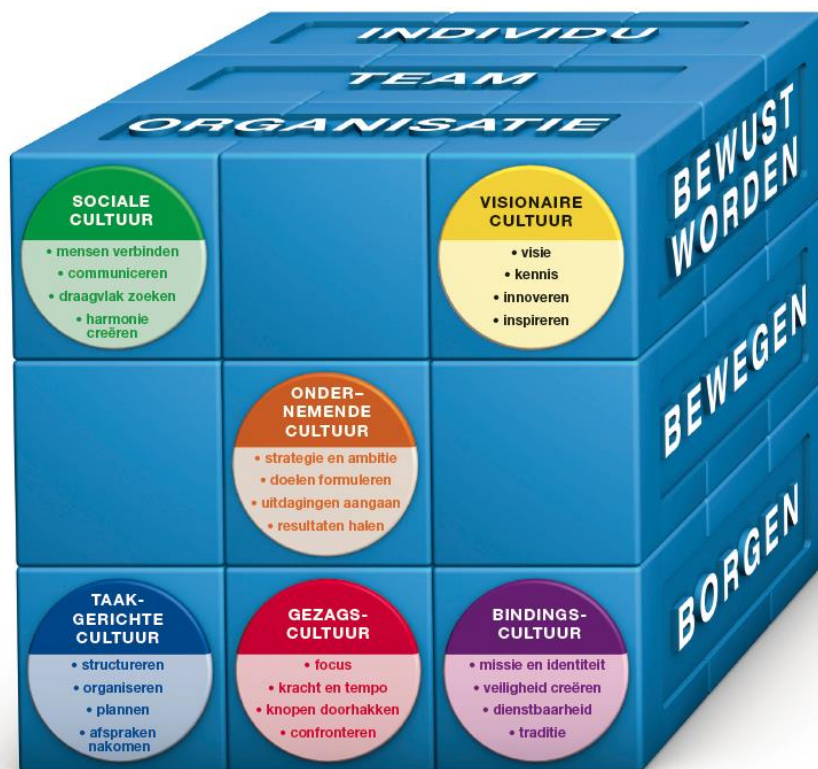
Ieder mens heeft een bepaalde mate van talenten, intelligentie, sociale vermogens en vaardigheden. De één is wat slimmer, de andere handiger, weer een ander meer sociaal vaardig.

Management Drives helpt een antwoord te vinden op de vraag waarom de talenten en vermogens van een persoon wel of niet uit de verf komen. Het is een goede start als iemand een goed cv heeft en uitstekende assessmentresultaten behaalt. Maar als er mee samengewerkt moet worden, wat gaat hij dan daadwerkelijk dóén, waar is hij echt toe gedreven? En wat betekent dat voor de groep waar iemand deel van uitmaakt?

Drijfveren duiden

Management Drives helpt de drijfveren van mensen, groepen en organisaties te duiden. Drijfveren vormen de schakel tussen wat mensen denken te kunnen en wat ze daadwerkelijk gaan doen. Drijfveren geven zo richting aan hun vermogens, maar zeggen niets over de kwaliteit ervan.

Management Drives geeft inzicht in leiderschap en drijfveren. Het is praktisch zonder overmatig te simplificeren. Na meting van honderdduizenden mensen in binnen- en buitenland is er een model ontwikkeld dat werkt met zes drijfveren die zowel in volgorde als sterkte kunnen verschillen. Bovendien worden positieve en negatieve aspecten van de drijfveren in beeld gebracht. Zo komt men tot miljoenen verschillende persoonsprofielen en stijlen van leiderschap op basis van zes drijfveren.⁵

⁵ <https://www.managementdrives.com/over-md/de-6-drijfveren/>

HOOP ALS DRIJFVEER

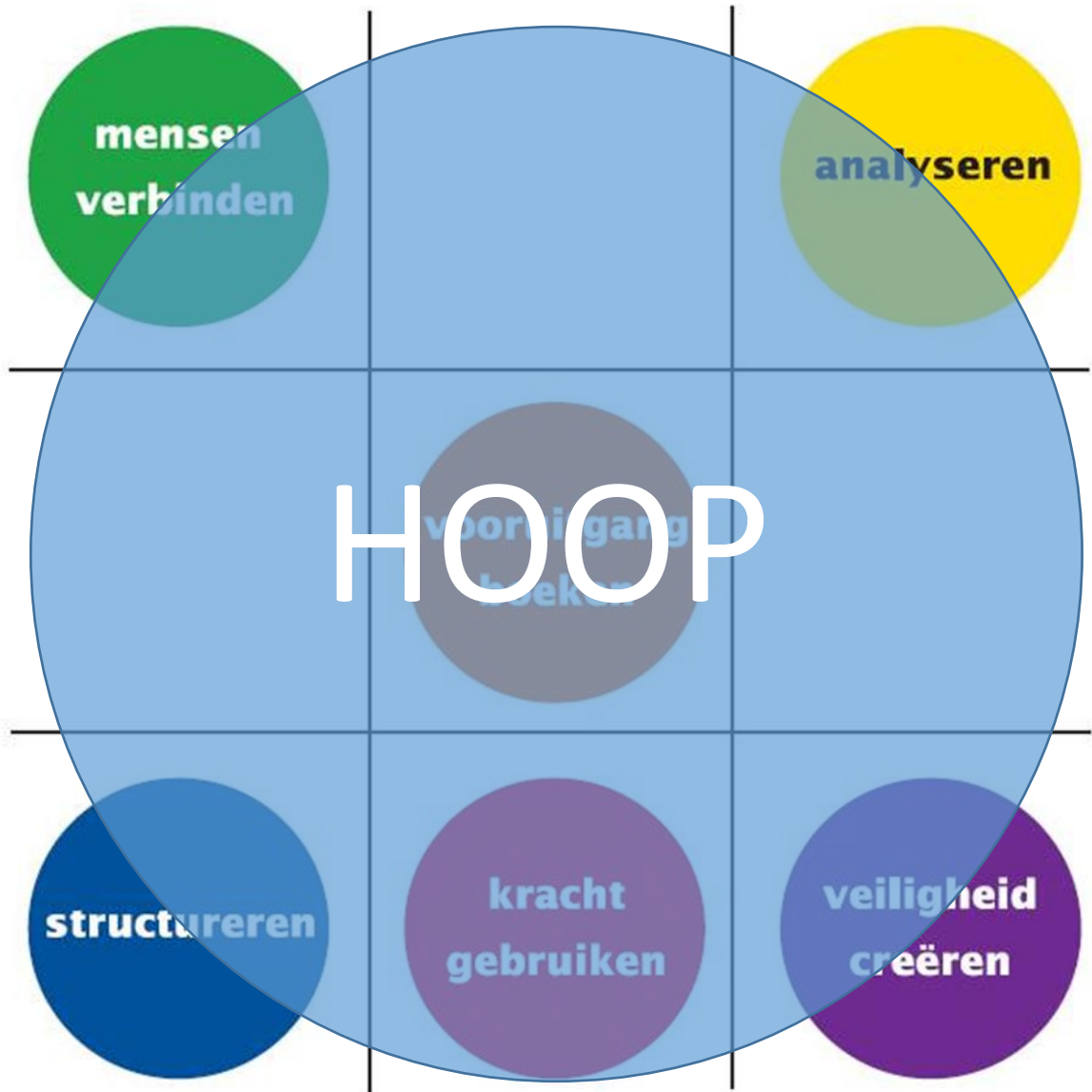
Iedereen kan een test doen om te zien in welke volgorde hij/zij in beweging komt. Dat patroon kan in verschillende situaties verschillend uitpakken, maar in basis zal de persoonlijkheid in drijfveren herkenbaar blijven. Mijn eigen volgorde was de ene keer geel-oranje-blauw: analyseren-voortgang boeken-structureren en een andere keer geel-groen-oranje: analyseren-verbinden-voortgang boeken.

Terwijl ik me aan het oriënteren was op het thema 'hoop', kwamen de schema's van de managementdrives weer op tafel. En, dacht ik toen ondeugend: ook hoop zou een drive kunnen zijn. Ik voeg hoop toe aan het schema:

2.2 Drijfveer hoop als keuze

Maar in dit geval zou het een invalshoek zijn, en in volgorde met andere drijfveren een plek krijgen. Terwijl denken en handelen vanuit hoop mijns inziens los staat van de vastgestelde drijfveren. Natuurlijk helpt het als je positief bent ingesteld; natuurlijk kijk je anders tegen moeilijkheden aan als je een optimistisch karakter hebt. Maar denken en handelen vanuit hoop is een keuze, ongeacht je profiel. Dat leerde ik van Nelson Mandela, die na 27 jaar gevangenschap de hoop niet verloren had, maar vol energie en vertrouwen bouwde aan de toekomst! Daarom nogmaals het plaatje.

3 Verschillende invalshoeken van hoop

3.1 Hoop volgens Barbara Fredrickson

Er zijn verschillende mechanismen aan te wijzen die het effect van hoop op werkprestaties en welzijn verklaren. Een eerste verklaring is te vinden in de Broaden and Build-theorie van psychologe Barbara Fredrickson (2001). Zij stelt dat positieve emoties (zoals hoop) ervoor zorgen dat mensen meer openstaan voor nieuwe situaties en ervaringen, waardoor zij meer vaardigheden opdoen die een prettig en succesvol leven mogelijk maken. Uit onderzoek blijkt inderdaad dat werknemers die positieve emoties ervaren aan het einde van hun werkdag, de volgende dag meer hoop ervaren en vervolgens met meer bevoegenheid aan het werk gaan.

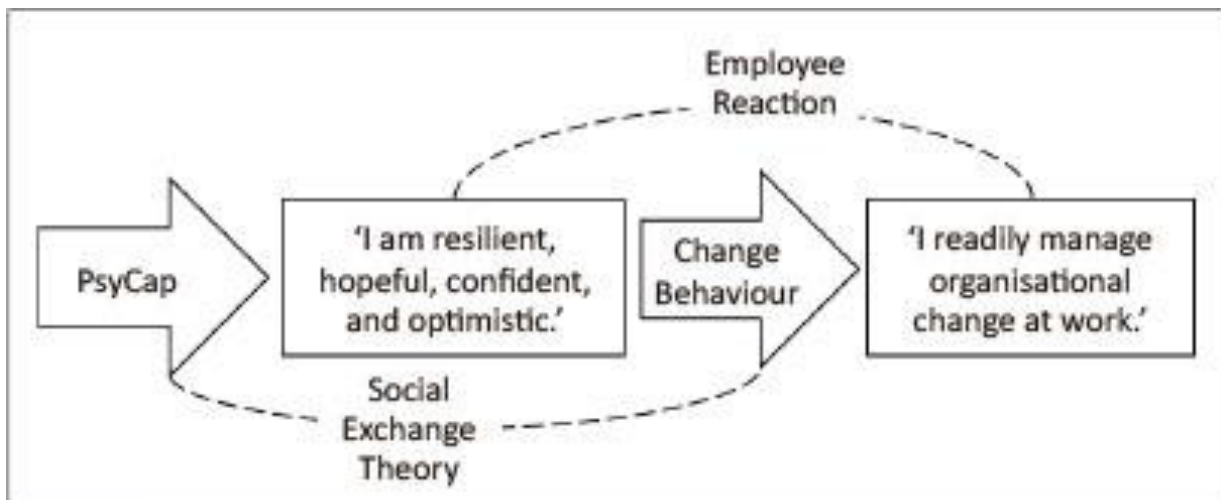

FIGURE 3: The social exchange theory at work in the organisation.

In sommige situaties zorgt hoop bovendien direct voor betere prestaties. Zo blijkt dat hoopvolle werknemers tijdens niet-optimale, vermoeide momenten van de dag beter in staat zijn cognitieve taken uit te voeren waarvoor zij nieuwe kennis moeten ontwikkelen en toepassen, dan minder hoopvolle collega's. Dit komt onder andere doordat zij tijdens deze momenten gebruik kunnen maken van de rijke verbeelding en creativiteit die hoop bij mensen oproept.

Ook zorgt een gevoel van hoop dat juist pessimistische mensen actiever op zoek gaan naar oplossingen, wanneer zij problemen ervaren. Hoop gaat dus gepaard met positieve gevoelens, openheid, verbeelding en doelgerichtheid, die op hun beurt weer leiden tot meer succes en tevredenheid ⁶.

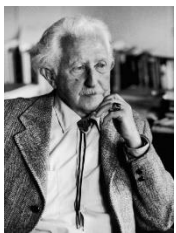
3.2 Hoop volgens Patrick Nullens

In haar meest elementaire vorm kan hoop worden gezien als optimisme over de toekomst. Hopen is een bewustzijn van de spanning tussen de realiteit zoals die nu is, en het ideaal dat men voor ogen heeft. Daarmee is het een motiverende kracht voor ontwikkeling die zich onderscheidt van optimisme doordat het rekening houdt met mogelijke tegenslagen en in

⁶ Patrick Nullens, Martijn Burger, Steven van den Heuvel en Emma Pleeging – Hoop als drijfveer. M&O 2016

staat is om alternatieve doelen te formuleren. Zo vergroot hoop ons doorzettingsvermogen en onze innovativiteit.

We kunnen onderscheid maken tussen twee verschillende soorten hoop; de verlangende hoop op iets waar we geen controle over hebben, zoals het weer; en ambitieuze hoop die ons aandrijft om actie te ondernemen, bijvoorbeeld om te investeren in een bedrijf. Binnen de organisatiepsychologie wordt hoop dan ook gezien als een vorm van positief psychologisch kapitaal. Hoop en het overdenken van mogelijke wegen om onze doelen te bereiken kan een krachtige stimulans zijn. Hopeloosheid, pessimisme en stress verminderen daarentegen zowel de wil om iets te proberen als de beschikbare middelen om dat te doen. Ook kan hoop – mits realistisch – een capaciteit of bekwaamheid zijn; een overtuiging die beïnvloedt wat we voor mogelijk houden ⁷.

3.3 Hoop volgens Erik Erikson

Volgens de ontwikkelingspsycholoog en psychoanalyticus Erik Erikson (1902-1994) is hoop een van de meest fundamentele drijfveren, een vermogen tot overleven en samenleven. Volgens Erikson ontwikkelt de menselijke identiteit zich, via een proces van het beheersen van de ervaringen, uiteindelijk tot die van een autonome persoon. Deze psychologische ontwikkeling loopt via een serie tegenstrijdige polen. De eerste fase is die van vertrouwen versus wantrouwen. Een natuurlijke hoop ontwikkelt zich vanuit de ervaringen van wat te vertrouwen is en wat niet. Zo wordt hoop onze eerste deugd, een kracht zonder welke we niet kunnen overleven. Volgens Erikson is het dus al in onze eerste levensjaar (of de eerste achttien maanden) dat we het vermogen van hopen en vertrouwen in de toekomst cultiveren ⁸.

3.4 Hoop volgens Gert-Jan Segers

Het door hem geschreven boek *Hoop voor een verdeeld land* start CU-politicus Gert-Jan Segers met: Hoop doet leven. Als je dit boek in drie woorden wilt samenvatten, daar zijn ze. Hoop is het bloed in onze aderen en het vuur in onze botten. Omdat we hopen, gaan we vriendschappen en liefdesrelaties aan. Durven we kinderen te krijgen. Beginnen we een opleiding en verschijnen we op een sollicitatiegesprek. Kopen we een huis. Reizen we naar een ander land om ons daar te vestigen ⁹.

Ik zie hoop als de natuurlijke toestand van een mens. We worden ermee geboren. Elke baby ligt letterlijk en figuurlijk te trappelen

⁷ Het project 'Hoop als drijfveer' is een samenwerking tussen de Evangelische Theologische Faculteit Leuven (Prof. Dr. Patrick Nullens) en de Erasmus Happiness Economics Research Organisation, Erasmus Universiteit Rotterdam (Dr. Martijn Burger).

⁸ <http://tijdschriftmeno.nl/artikel/15107/Hoop-als-drijfveer>

⁹ Gert-Jan Segers, *Hoop voor een verdeeld land*. Uitgeverij Balans, 2016. Pag. 9

om te leven. Je hoeft hem geen hoop aan te praten – maar hoop kan ons wel worden ontnomen¹⁰.

Segers neemt de lezer mee in zijn ervaringen in den lande en constateert dat anonimiteit leidt tot vereenzaming en het doven van de hoop.

Verlies van stem, verlies van daden, verlies van zelf – het zijn ‘rovers’ van hoop. Ik heb ze in vele gedaanten gezien. Als de gemeenschappen afbrokkelen (...) kennen steeds minder mensen je naam. Jij lijkt er minder toe te doen. Je ervaart het als je je een speelbal voelt van een markt die je niet kent en waar je geen grip op hebt. Als we wegzinken in de bureaucratie van de zorg, van een hogeschool waar niemand je mist als je er niet bent. Of, heel simpel: als we twintig jaar huren bij een woningbouwvereniging, we hebben anderhalve ton aan huur betaald, en nog steeds herkent niemand ons daar¹¹.

Hoed je voor de hoop-rovers, koester de hoop die je hebt.

3.5 Hoop volgens Claudia de Breij

Nee, ze noemde niet specifiek het woord hoop. Maar de hele oudejaarsconferentie 2016 van Claudia de Breij was hoopgevend. Ze zette de huidige tijdgeest fantastisch neer zonder te schimpen, te schelden of wie dan ook te beledigen. Alle actuele voorvallen en veel hoofdrolspelers van vandaag de dag kwamen langs.

Ondanks de heftige problematiek van de asielzoekers, de tegenstellingen in de politiek en het gebrek aan leiderschap vond ik haar performance er een van hoop: zo kun je dus ook omgaan met weerstand en andere ingewikkeldheden: met lichte humor en met warmte. Er stond geen dikke ik op het podium maar iemand die verbinding zoekt (sorry, daar is het v-woord weer, maar ik citeer de commentator van NRC¹²). Hoopgevend!

¹⁰ Segers, pag. 17

¹¹ Segers, pag. 19

¹² <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/01/claudia-de-breij-verbinding-retorisch-a1539235>

3.6 Hoop volgens Michelle Obama

Michelle Obama's final speech die ze hield in het Witte Huis was voor een publiek van onderwijzers: schoolleiders, jong en oud, starters en gepensioneerden. Zij prees de schoolleider van het jaar en alle onderwijsgeevenden die een steentje bijdragen aan de ontwikkeling van de jeugd.

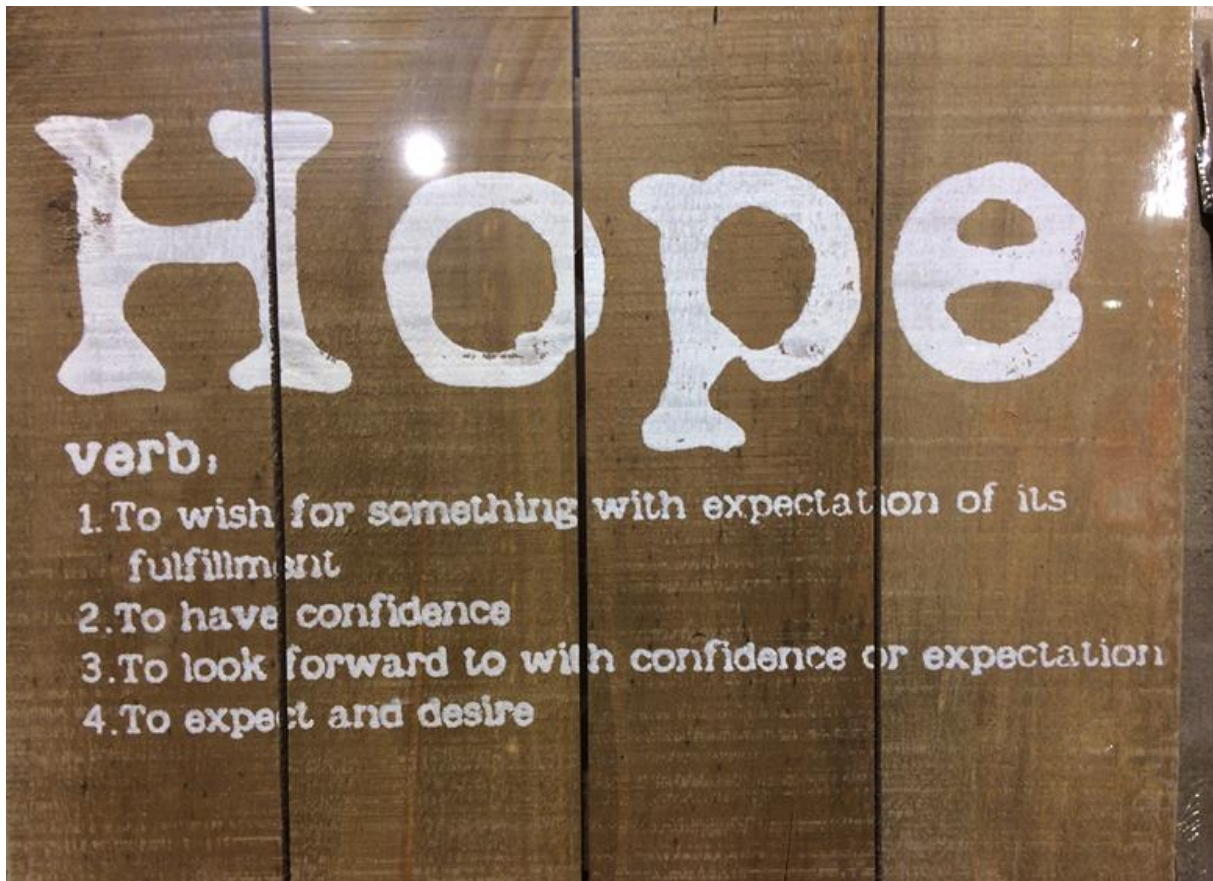
Haar hele toespraak werd getoonzet door respect, dankbaarheid en hoop. Ze prees met naam en toenaam haar medewerkers die zich hadden ingezet voor het onderwijs. De zaal zat vol met leidinggeevenden uit het onderwijs.

Michelle Obama heeft haar best gedaan kansen te creëren voor alle jongeren. En zij uitte haar diepe respect voor de schoolleiders die dit mogelijk hebben gemaakt. “Onze schoolleiders zijn de helden van vandaag! Want dit is wat jullie doen: iedere dag zien jullie de belofte in elk van jullie studenten: jullie geloven in hen, ook als ze niet in zichzelf geloven. En jullie werken onvermoeibaar hen te laten worden wie ze zijn. Jullie doen dat in de confrontatie met overweldigende omstandigheden: lage budgetten (...), een eindeloos beroep op jullie tijd (jullie beginnen vroeg en vertrekken laat).”

Als scheidend first lady heeft zij een boodschap voor de jonge mensen: “Alle jonge mensen in deze zaal (...): van welke afkomst je ook bent, welke taal je ook spreekt, al start je met niks; met hard werken en een goede opleiding is alles mogelijk, zelfs kun je president van de VS worden.”

“En personen van geloof, ongeacht welk, leren onze jongeren rechtvaardigheid, mededogen en waarheid. Ik moedig onze jongeren aan deze kernwaarden met trots uit te leven.”

13

Michelle Obama betoogt dat alle verschillen in geloven niet bedreigend zijn, maar ze maken ons tot wat we zijn. “Tot alle jonge mensen zeg ik: laat niemand jou het gevoel geven dat je er niet toe doet (...) want dat doe je wel! En je hebt het recht te zijn wie je bent! Maar laat ik heel helder zijn, dit recht krijg je niet zomaar aangereikt. Dit recht moet elke dag verdiend worden.

En wanneer jullie belemmeringen en tegenstand ervaren – en ik verzeker je dat dat gaat gebeuren, en velen van jullie hebben dat ervaren – wanneer jullie aan het worstelen zijn en je denkt erover op te geven, wil ik jullie eraan herinneren (...) wat de kracht is van hoop. De overtuiging dat er altijd verbetering mogelijk is als je de moed hebt ervoor te vechten. Het is ons fundamenteel geloof in de kracht van hoop dat luider klinkt dan de stem van de twijfel. (...). Onze hoop dat – als we er hard voor werken en geloven in onszelf – kunnen worden wat we dromen. Deze hoop die ieder persoonlijk (politici, ouders, voorgangers) nodig heeft om jongeren te ondersteunen (‘providing’). Dat is wat ons land elke dag verder helpt. Onze hoop voor de toekomst en hard werken dat hoop genereert.

Ik wil dat jonge mensen weten dat ze ertoe doen. Dat ze erbij horen! Dus wees niet bang. Jonge mensen moet niet bang zijn. Jonge mensen moeten niet angstig zijn. Be focused! Wees vastbesloten! Wees hoopvol! Bekrachtig jezelf! Wees sterk!”¹⁴

¹³ Zomaar gespot in een cadeauwinkel in Hannover

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=KoTTBq2OhjM>

4 DICHTERLIJKE BEELDEN VAN HOOP

4.1 Hoop volgens Vaclav Havel

Václav Havel (1936-2011) speelde tijdens de Fluwelen Revolutie in 1989 een belangrijke rol. Hij was schrijver, dissident en politicus. Hij was de laatste president van Tsjecho-Slowakije en de eerste van Tsjechië.

*Diep in onszelf dragen wij hoop;
Als dat niet het geval is,
is er geen hoop.*

*Hoop is een kwaliteit van de ziel
en hangt niet af van wat er in de wereld gebeurt.*

*Hoop is niet voorspellen of vooruitzien.
Het is een gerichtheid van de geest,
een gerichtheid van het hart,
verankerd voorbij de horizon.*

*Hoop in deze diepe en krachtige betekenis
is niet hetzelfde als vreugde omdat alles goed gaat,
of bereidheid je in te zetten voor wat succes heeft.*

*Hoop is ergens voor werken
omdat het goed is,
niet omdat het kans van slagen heeft.*

*Hoop is niet hetzelfde als optimisme;
evenmin de overtuiging dat iets goed zal aflopen.*

*Het is de zekerheid
dat iets zinvol is
onafhankelijk van de afloop,
onafhankelijk van het resultaat.*

Vaclav Havel¹⁵

¹⁵ <http://www.levendegedachten.nl/citaten/hoop.htm>

4.2 Hoop volgens Toon Hermans

Mijn favoriete levenskunstenaar Toon Hermans, die heel wat aardige en luchtige gedichtjes en verhaaltjes schreef, heeft zich ook uitgesproken over hoop:

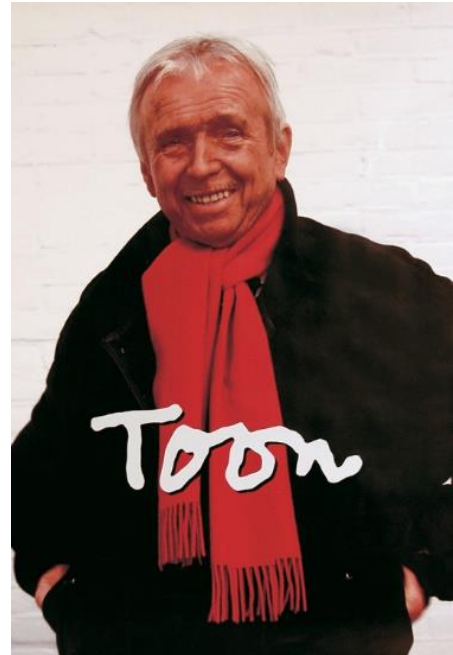
*Geef elkander hoop,
dan gaat alles goed
geef elkander hoop
als j'elkaar ontmoet*

*niet met dure woorden
een rede of een preek,
nee, zomaar bij de slager
of in de apotheek*

*op een caféterrasje
of in de bioscoop
al is het nog zo vluchtig,
maar geef elkander hoop*

Toon Hermans ¹⁶

Dit leek me een mooi slot van mijn verhaal.

¹⁶ Toon Hermans, Alles is heimwee. Amsterdam, Elsevier. 1980 pag 84-85